

İSPAN TƏRCÜMƏ MƏTNİNDƏ FRAZEOLİJİ BİRLƏŞMƏLƏRİN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏ ÜSULLAR

Rəhimə Məmmədova, ADU-nin "İspan dili kafedrası"nın baş müəllimi

Dil kommunikasiyaya icazə verən yeganə sosial elementdir. Bu gün kommunikasiya yeni bir paradigmaya çevrilməkdədir. Belə ki məhz onun vasitəsilə planetdəki coğrafi limitlər və mədəniyyətlər arasındakı bölgülər aradan qalxır. Müxtəlif dillər qovuşduqda onu, çoxmədəniyyətli bir kainatın başlanğıcı kimi qəbul etməyə başlayırıq. Tərcümə xalqları yaxınlaşdırır, qarşılıqlı ünsiyyət yaradır.

Son illər ərzində müasir dilçilərin kontekst daxilində frazeoloji birləşmələrin öyrənilməsində mərkəzləşməsinə nəticəsində bu sahəyə olan maraq artmışdır. Nitqin təhlili ilə məşğul olan koqnitiv linqvistikanın müasir nəzəriyyəçiləri bu leksik fenomenlərin daha müvafiq nəzəri şərh olunmasına imkan yaradır. Onlar frazeoloji ifadələrin dil sistemində layiqli yer tutması uğrunda mübarizə aparırlar. Frazeologiyanın ənənəvi qrammatikanın əsas tərkib hissəsi kimi öyrənilməsi koqnitiv qrammatika tərəfindən yalnız 90-cı illərin axırında qəbul edilmişdir.

İspan dilinin min illik tarixi var. Bu illər ərzində insanların uğurlu, dəqiq və gözəl hesab etdiyi böyük miqdarda sabit söz birləşmələri toplanmış və dilin frazeologiya adlanan sabit və müstəqil mənaya malik ifadələrdən ibarət xüsusi layını əmələ gətirmişdir. Dilin öyrənilməsi, o cümlədən də ispan dilinin, onun frazeoloji birləşmələrini bilmədən mümkün deyil. Frazeologizmləri bilmək həm mətbu əsərlərin, həmçinin də bədii əsərlərinin anlanılmasını həddən artıq asanlaşdırır. Frazeologiyalardan istifadə dilli daha idiomatik edir. A.İ. Alexina özünün "Фразеологическая единица и слово" (Minsk, 1991) əsərində qeyd edir ki, frazeologiya dilin xəzinəsidir. Onlarda xalqın tarixi, onun mədəniyyət və həyatının özünəməxsusluğu əks olunur. İspan frazeologiyalarının əksəriyyətinin xarici dilə tərcüməsi xüsusi çətinliklər yarada bilər. Bu onunla əlaqədardır ki, frazeoloji ifadələrin əksəriyyəti çox parlaq, obrazlı, lakonik və çoxmənalıdır. Tərcümə edərkən əsas məqsəd nəinki onların mənasını ötürə bilmək, həmçinin üslubi funksiyasına xələl yetirmədən, oxucuya onların obrazlılığını çatdırmaqdır. Əlbəttə ki, kontekstin xüsusiyyətləri də

nəzərə alınmalıdır. Saydığımız özelliklər frazeoloji birləşmələrin dildə çox vacib rol oynamasına səbəb olur. Onlar nitqə ifadəlilik və originallıq gətirir. Frazeologizmlər əsasən şifahi nitqdə, bədii və siyasi ədəbiyyatda istifadə olunur.(1.)

İspan dilçiliyində ilk frazeoloji tipologiya Kasares tərəfindən 50-ci illərdə verilmişdir. On il sonra Koseriu “nitqin sərbəst texnikası” və “təkrarlanan nitq” arasındakı fərqlərin açıqlamasını elmə gətirmişdir. 1975-ci ildə isə Zuluaga rus və alman tədqiqatlarına əsaslanaraq Kasaresin təsnifatını tamamlamışdır. Frazeoloji birləşmələri Colacacion-felin iştirakı ilə yarananlar, locucion- ismi birləşmələr, enunsiadas fraseologicas- atalar sözləri və zərb məsəllər kimi üç böyük qrupa ayırıq. Bunların da hər biri mənə çalarına və ya hansısa nitq hissəsinin işlənməsinə görə də daxili təsnifata məruz qalır.

İspan tərcüməşünaslarının fikrincə tərcüməçi kommunikasiyanın hər iki xüsusiyyətini öz üzərinə götürür. Dillərin və eyni zamanda onların tarix və mədəniyyəti insanlara çatdırın müərcimlər nəzəri tərəfdən tam formalaşmış olmalıdırlar. Bu sahədə tarazlıq yaratmaqdan ötrü ispan dilçiləri gözəl elmi əsərləri vaxtında təqdim edirlər.

Frazeoloji birləşmələrin tərcüməsində müərcimdən bu dilin tarix və mədəniyyəti, adət-ənənələrini, həyat tərzini mükəmməl bilmək tələb olunur. Tərcümənin adekvatlığını çətinləşdirən ekstralinqvistik amillər hər hansı bir xalqın öz həyat tərzinə uyğun olub onun məişətindən irəli gələn sözlərdir. Məişətdə tez-tez rastlaşdığımız frazeoloji birləşmələrin tərcüməsi zamanı həmin sözün semantik kökü dərinədən öyrənilməli, dərk edilməlidir ki, ona ekvivalent söz taparaq mümkün qədər çox adekvatlığa nail olunması əsasdır. Ekvivalent olmadıqda təsviri tərcümə ilə tam məlumat vermək lazımdır. Onları tərcüməsi zamanı tərcüməçi tam ekvivalent tapa bilmirsə, nisbətən yaxın mənalı ekvivalent axtarmalıdır. V.S.Vinaqradova əsasən frazeologiyaların tərcümə yolları aşağıdakılardır: tam frazeoloji tərcümə, nisbi frazeoloji tərcümə, frazeologiyadan kənar tərcümə, antonomik tərcümə, leksik tərcümə, kalka, təsviri izah və s. (3.)

Tam frazeoloji tərcümə dedikdə eyni mənanı ifadə edən, leksik tərkibi, qrammatik strukturu və stilistik xüsusiyyətləri üst-üstə düşən frazeoloji birləşmələri tapmaq nəzərdə tutulur. Məsələn: *a hierva caliente, batir de repente*-dəmiri isti-isti döyərlər. Bu tip ifadələrə məişət nitqində tez-tez rast gəlir.

Nisbi frazeoloji tərcümədə məxəz dildə verilmiş frazeoloji birləşmənin mənasını ifadə edən, lakin fərqli leksik tərkibli və ya qrammatik quruluşlu birləşmələrdən istifadə olunur. Bəzən eyni mənanı təmami ilə fərqli formada verilmiş frazeoloji birləşmə ilə ötürmək mümkün olur. Məsələn: *tener mundo*-dunya görüşü olmaq, *pasar la noche en blanco*-gözünə yuxu getməmək, *ir directamente al grano*-bir başa mətləbə keçmək, *hay gato encerrado*- torbada pişik var.

Frazeologiyadan kənar tərcümə dedikdə frazeoloji birləşməni adi söz birləşməsi

ilə ifadə etmək nəzərdə tutulur. Məsələn: *Estar en paro*- işsiz olmaq, *dar calabazas*-rədd etmək, . *No hay rosas sin espinas*-tikansız gül olmaz (hər gözəlin bir eybi var).(4.)

Leksik tərcümə dedikdə frazeoloji birləşmənin adi sözlə yeni bir leksik vahidlə ifadə etmək qaydası başa düşülür. *Poner cara de extrañanza*-təəccüblənmək, *le da un poco de tristeza*- onu bir az qəmləndirir. Tərcümə mətnində rast gəldiyimiz bu ifadələri bir sözlə ifadə etməyi daha məqsədə uyğun hesab etdik.

Frazeoloji ifadələrin tərcüməsində kalka yolundan da istifadə olunur. Kalka dedikdə sözbəsöz tərcümə nəzərdə tutulur. Bu tərcümədən o vaxt istifadə olunur ki, frazeoloji tərcümə vasitəsi ilə ifadənin semantik-syilistiki xüsusiyyətlərini çatdırmaq mümkün olmasın. Məsələn: *vivir al dia*- bu günü ilə yaşamaq, *atraer la atención* - diqqət çəkmək. (2.)

Sonda qeyd edək ki, təsnif olunmalarında asılı olmayaraq frazeoloji birləşmələrin tərcümə yolları umumdur. Əsas məqsəd müəllifin ideyasını oxuyuca çatdırmaq, məxəz mətndəki idiomatik çaları hədəf dildə düzgün ifadə etməkdir. Buna görə də tərcümə ediləcək dilin estetik xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla və kontekstə uyğun ən münasib tərcümə variantı seçmək lazımdır ki, əsərin orijinallığı təhrifə uğramasın.

Ədəbiyyat

1. A.İ.Alexina, Фразеологическая единица и слово, Minsk, 1991
2. В. Виноградов, Грамматика испанского языка, М.- 1983
3. Manual Kasado, La lengua española, hoy, М.- 1994
4. Hernández Alonso, César, Gramática funcional del español, Madrid, Editorial, 1986.
5. Ramón Sarmiento González, Gramática progresiva de español para extranjeros, Madrid-2003

**Məmmədova Rəhimə Qədir qızının
təqdim etdiyi “İspan tərcümə mətnində
frazеoliji birləşmələrin azərbaycan
dilinə tərcümə usullar” adlı məqaləsinə**

RƏY

Bu məqalədə ispan tərcümə mətnində frazeoliji birləşmələrin azərbaycan dilinə tərcümə usulları bu məqalədə öz əksini tapmışdır.

Müəllif “İspan tərcümə mətnində frazeoliji birləşmələrin azərbaycan dilinə tərcümə usullar” adlı məqaləsinin tədqiqat obyekti üçün götürdüyü mövzunu ətraflı araşdıraraq, zəngin dil materialından istifadə edərək linqvistik araşdırma aparmışdır. Müxtəlif dil mənbələrinə istinad edərək, məqalədə misallar göstərmişdir.

Bütün bunları nəzərə alaraq, Məmmədova Rəhimə Qədir qızının təqdim etdiyi “İspan tərcümə mətnində frazeoliji birləşmələrin azərbaycan dilinə tərcümə usullar” adlı məqaləsinin tələblərə müvafiq hesab edib, bu məqalənin çapa verilməsini məqsədə uyğun sayıram.

“İspan dili ” kafedrası

B/m A. Quliyeva